

**Autor prezentacji:
Agnieszka Kaczyńska –
nauczyciel historii i wos**

CUD NAD WIŚLĄ - 1920
BITWA WARSZAWSKA

Z MIŁOŚCI DO WOLNOŚCI

**OBCHODY 100 ROCZNICY
BITWY WARSZAWSKIEJ**

PROJEKT
realizowany
w **Zespole Szkół nr
78 im. Ewy Szelburg-
Zarembiny** w Instytucie
„Pomnik-Centrum Zdrowia
Dziecka” w ramach programu:
**„Warszawskie Inicjatywy
Edukacyjne”** finansowanego
przez Biuro Edukacji
Urzędu m.st. Warszawy
przy wsparciu
Stowarzyszenia
„CENTRUŚ”.

WYSTAWY

WARSZTATY

LEKCJE OTWARTE

QUIZY, ŁAMIGŁÓWKI, KRZYŻÓWKI

Wojna polsko-bolszewicka 1919-1920

(traktat pokojowy zawarto w Rydze 18 marca 1921).

Józef Klemens Piłsudski – przywódca Polski.

Włodzimierz Lenin – przywódca Rosji bolszewickiej.

Po wycofaniu wojsk niemieckich z terenów wschodnich na obszary te wkroczyła Armia Czerwona.

Celem bolszewików było wywołanie **ogólnoswiatowej rewolucji proletariackiej**, a II RP stanowiła zaporę w realizacji tych planów.

Gdyby Polska przegrała z bolszewikami, zostałaaby przez nią wchłonięta i stałaby się jedną z republik.

Sowiecki plakat propagandowy

Do pierwszej konfrontacji odrodzonego Wojska Polskiego z Armią Czerwoną doszło na początku 1919 roku.

Polacy zaczęli stopniowo uzyskiwać przewagę i wypierać bolszewików.

W kwietniu wojska polskie zdobyły Wilno, a latem 1919 roku wojska zajęły znaczną część Białorusi i Wołynia.

Walki polsko-bolszewickie zostały przerwane jesienią 1919 roku. Bolszewicy byli wówczas bliscy klęski w wojnie domowej, walcząc z armią białych gen. Antona Denikina. Biali nie widzieli możliwości utworzenia niepodległego państwa polskiego. Bolszewicy sprawiali wrażenie bardziej skłonnych do kompromisu. Dlatego Polacy podjęli z nimi rozmowy. Niestety, w momencie, gdy bolszewicy pokonali główne siły białych, rozpoczęli przygotowania do zmagania militarnych z II RP.

Wyprawa kijowska (25 kwietnia – 7 maja 1920)

W tej sytuacji Józef Piłsudski postanowił uprzedzić bolszewików. Poszukiwał też sojusznika w walce z bolszewikami. Dlatego zawarł porozumienie z rządem **Ukraińskiej Republiki Ludowej**, na czele którego stał **ataman Symon Petlura**. Na mocy tej ugody URL uznał polskie prawa do Wołynia i Galicji Wschodniej, w zamian za wspólną walkę przeciw bolszewikom i powstanie niepodległego państwa ukraińskiego.

Sprzymierzone wojska polsko-ukraińskie rozpoczęły 25 kwietnia 1920 roku ofensywę na Ukrainie przeciwko bolszewikom, zajmując 7 maja Kijów.

Defilada Wojska Polskiego w Kijowie

Spotkanie Józefa Piłsudskiego
z Symonem Petlurą

W tym samym czasie bolszewicy **pokonali prawie wszystkie siły białych** i opanowali Rosję. Teraz najważniejszym dla nich celem stało się **pokonanie Polski**.

Na Ukrainę została przerzucona **1 Armia Konna Siemiona Budionnego**. Stanowiła ona śmiertelne niebezpieczeństwo – łączyła w sobie niezwykłą mobilność z brawurą i okrucieństwem żołnierzy. Wojska Budionnego były pięścią bolszewickiego **Frontu Południowo-Zachodniego**, którego dowódcą był Aleksander Jegorow, a oficerem politycznym **Józef Stalin**.

Na początku czerwca bolszewicka armia Budionnego przełamała pozycje polskie. **13 czerwca 1920 roku Armia Czerwona ponownie zajęła Kijów**, a wojsko polskie zaczęło wycofywać się z Ukrainy. W tym samym czasie na północy gromadziła się wielka armia, której celem było zajęcie Warszawy.

Siemion
Budionny –
radziecki
dowódca 1
Armii Konnej

Po sukcesie kijowskim bolszewików przyszły kolejne.

4 lipca 1920 roku od północy ruszyła ofensywa bolszewicka **Michaiła Tuchaczewskiego**. W ciągu kilkunastu dni czerwonoarmiści **zajęli Mińsk, Wilno, Grodno, Białystok**.

Rozpoczął się wielki odwrót Wojska Polskiego na całej linii frontu. W pierwszych dniach lipca Polacy cofnęli się ok. 250–350 km na zachód.

W połowie lipca 1920 roku Lenin postanowił, że zdobywać Warszawę i Berlin miał **Front Zachodni** (dowódca **Michaił Tuchaczewski**), a **Front Południowo-Zachodni** miał przez Lwów dotrzeć do Budapesztu i Wiednia.

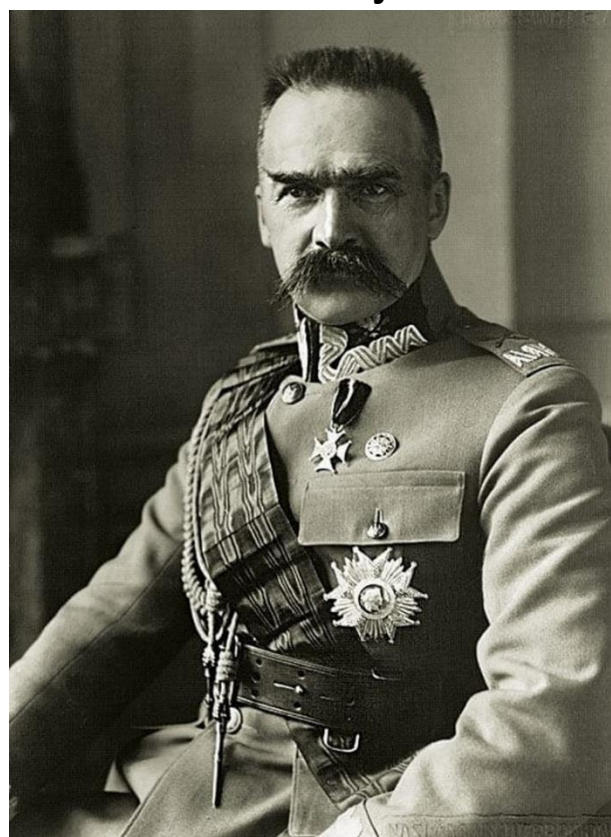
Na początku sierpnia jednostki Armii Czerwonej (3 Korpus Kawalerii Gaj Chana) **dotarły aż pod Płock, Włocławek i Toruń**, co groziło okrążeniem sił polskich.

Pochodowi Armii Czerwonej towarzyszyły gwałty, mordy i grabieże.

1 lipca w reakcji na trudną sytuację na froncie powołano w Polsce **Radę Obrony Państwa**, składającą się z przedstawicieli parlamentu, rządu i władz wojskowych. Na jej czele stanął **Józef Piłsudski**. 24 lipca 1920 roku Józef Piłsudski powołał **Rząd Obrony Narodowej** z **Wincentym Witosem** jako premierem. Działania te spowodowały rozbudzenie aktywności społecznej, zakładanie obywatelskich komitetów obrony państwa i wstępowanie w szeregi utworzonej **Armii Ochotniczej** dowodzonej przez gen. **Józefa Hallera**.

Józef Klemens Piłsudski - Naczelnny Wódz Armii Polskiej, Naczelnik Państwa, Pierwszy Marszałek Polski.

Wincenty Witos - polski polityk, działacz ruchu ludowego. Trzykrotnie sprawował funkcję premiera.

Do czego nawoływały przedstawione plakaty? Do jakiej pieśni nawiązuje tekst umieszczony na pierwszym plakacie? Do jakiego motywu odwołuje się drugi plakat?

Tymczasem bolszewicy byli pewni zwycięstwa nad Polską. 28 lipca 1920 roku w opanowanym przez nich **Białymstoku** powołali **Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski**. Na jego czele stanęli działacze komunistyczni: **Feliks Dzierżyński** i **Julian Marchlewski**.

Był to pierwszy krok do przygotowania ziem polskich do uczynienia z nich republiki radzieckiej.

Iwan Skworcow, Feliks Dzierżyński, Julian Marchlewski, Feliks Kon, 1920 r.

Bolszewicy, wykorzystując sympatie rewolucyjne w Europie, starali się uniemożliwić dostarczenie pomocy, choćby transportów broni wysyłanych przez ententę.

W Niemczech strajkujący robotnicy zatrzymywali pociągi, które wiozły broń dla walczących Polaków. W tym kraju propaganda bolszewicka trafiła na wyjątkowo podatny grunt – społeczeństwo miało żal o postanowienia traktatu wersalskiego. Podczas działań rozwieszano plakaty, rozrzucano ulotki.

Polskę wsparli **Węgrzy** (dostarczyli broni i amunicji), **Amerykanie** (udział pilotów-ochotników), i w ograniczonym stopniu **Francuzi** i **Brytyjczycy** (misje wojskowe).

Na początku sierpnia 1920 roku sytuacja państwa polskiego była dramatyczna. Oddziały Armii Czerwonej podeszły pod Warszawę.

Rząd i władze wojskowe ogłosiły **pełną mobilizację**. W szeregi armii polskiej wstąpiło około **100 tys. ochotników**. Oddawano pieniądze i kosztowności, wspierając **Fundusz Obrony Państwa**.

W powietrzu czuć było napiętą atmosferę i przeświadczenie co do zbliżającego się wkrótce decydującego starcia. **Dyplomaci zagraniczni w panice opuścili Warszawę**, udając się do Poznania. W stolicy pozostało tylko dwóch przedstawicieli zagranicznej dyplomacji: nuncjusz papieski arcybiskup Achille Ratti (późniejszy papież Pius XI) i przedstawiciel Turcji.

Piechota polska w marszu na front przed Bitwą Warszawską

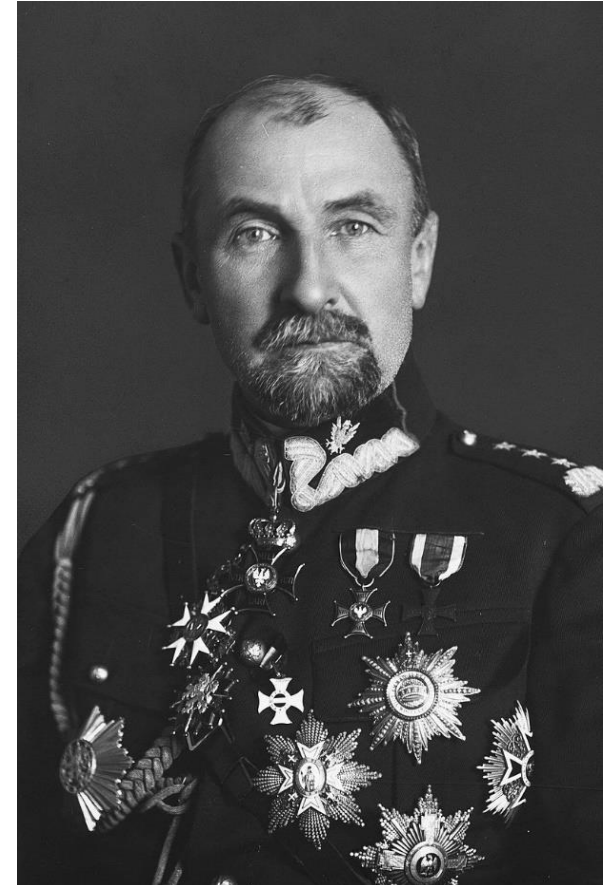
Ks. Achille Ratti (Pius XI)

Polskie władze wojskowe przygotowały **koncepcję oparcia obrony na linii Wisły.**

Plan operacyjny na podstawie ogólnej koncepcji Józefa Piłsudskiego opracowali szef Sztabu Generalnego **gen. Tadeusz Rozwadowski**, płk Tadeusz Piskor i kpt. Bronisław Regulski.

Rozmowa dwóch dowódców polskich: **Józefa Piłsudskiego**
i **Edwarda Rydza-Śmigłego**

gen. Tadeusz Rozwadowski

W przebiegu Bitwy Warszawskiej zarysowały się wyraźnie trzy kompleksy wydarzeń:

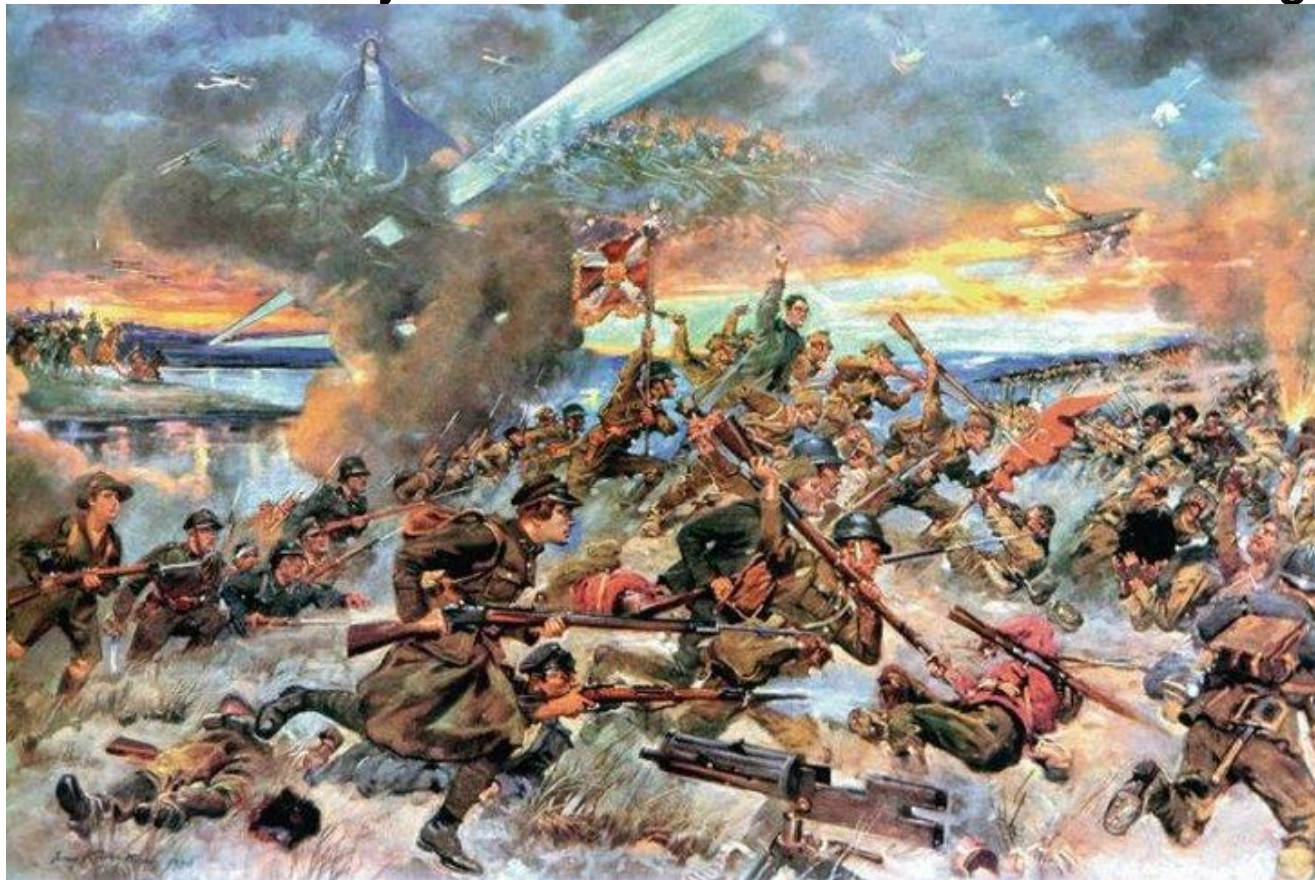
1. bój na przedpolach warszawskich (Front Północny gen. Józefa Hallera)
2. walki nad Wkrą (5 Armia gen. Władysława Sikorskiego).
3. kontruderzenie znad Wieprza (Front Zachodni gen. Edward Rydza Śmigłego)

Kluczową rolę odegrał manewr Wojska Polskiego oskrzydłający Armię Czerwoną **przeprowadzony przez Józefa Piłsudskiego znad Wieprza 16 sierpnia**, przy jednoczesnym związaniu głównych sił bolszewickich na przedpolach Warszawy.

Bitwa Warszawska – „Cud nad Wisłą” (13–16 sierpnia 1920)

13 sierpnia 1920 roku rozpoczęły się działania na przedpolach Warszawy (w rejonie Radzymina i Ossowa). Polscy żołnierze walczyli z ogromną ofiarnością i bohaterstwem. **15 sierpnia**, po zaciętych walkach o Radzymin, szala zwycięstwa zaczęła się przechylać na stronę polską. Podjęta **16 sierpnia** przez Piłsudskiego ofensywa znad rzeki Wieprz doprowadziła do wsparcia obrońców stolicy i w konsekwencji do rozbicia trzonu armii Tuchaczewskiego.

"Cud nad Wisłą" Obraz Jerzego Kossaka

Ks. Ignacy Skorupka

duszpasterz i wychowawca. Po wybuchu wojny z bolszewikami zgłosił się ochotniczo do służby jako kapelan. Zginął 14 sierpnia 1920 r. podczas natarcia wojsk polskich pod Ossowem. Jego śmierć stała się jednym z symboli Bitwy Warszawskiej.

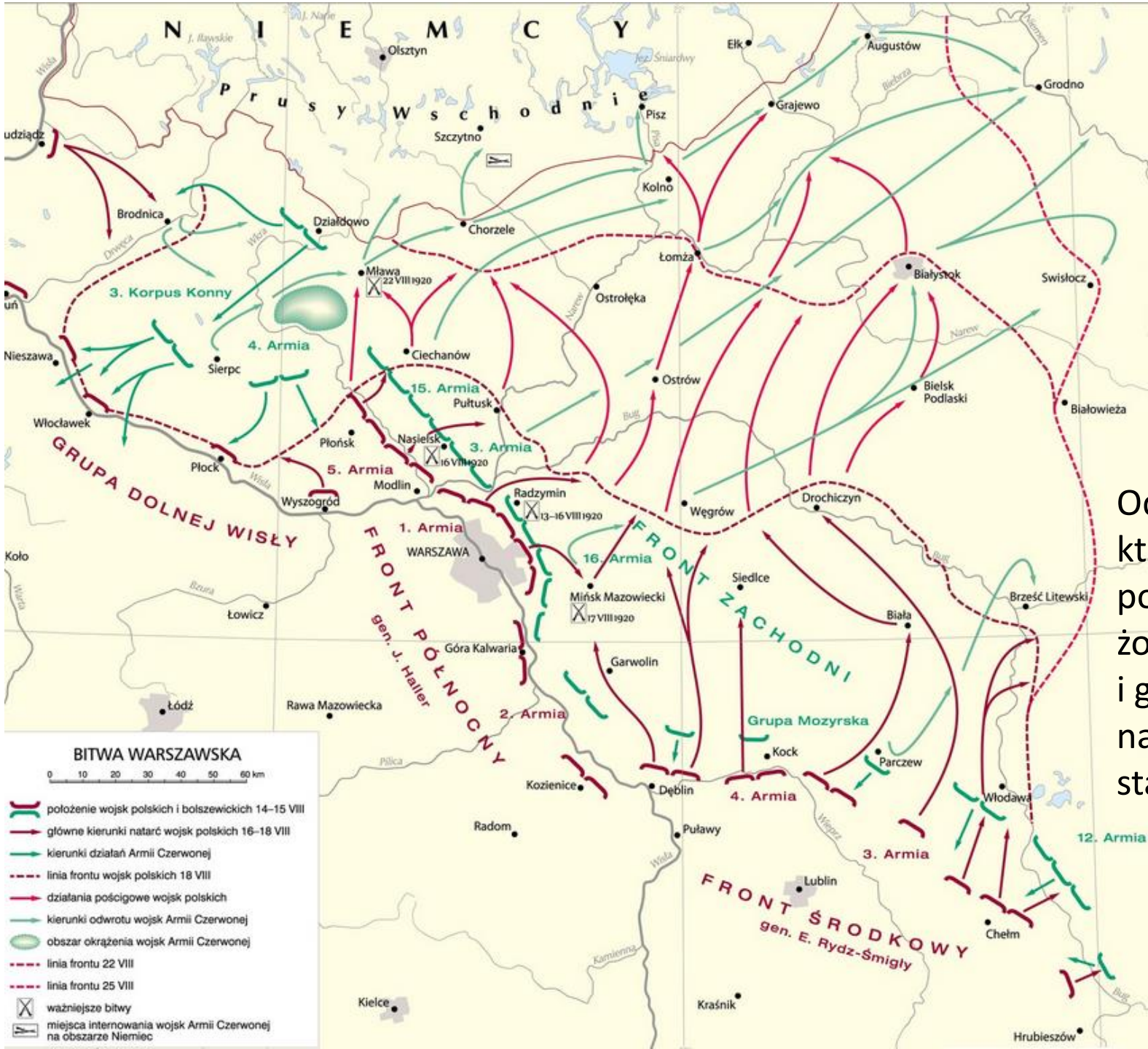
W Bitwie Warszawskiej, jak i w całej wojnie polsko-bolszewickiej, ogromne znaczenie miały **osiągnięcia polskiego wywiadu radiowego i polskich kryptologów**. Już na przełomie sierpnia i września 1919 zespół kryptologów pod kierownictwem **Jana Kowalewskiego złamał klucze szyfrowe Armii Czerwonej, umożliwiające odczytanie korespondencji bolszewickiej**. Dzięki temu **polski wywiad znał rosyjskie rozkazy i plany**. W dodatku 15 sierpnia 1920 roku po zajęciu Ciechanowa w ręce polskie wpadła jedna z dwóch kluczowych bolszewickich radiostacji wraz z szyframi i rozkazami. Druga radiostacja została zagłuszona przez polskich szyfrantów, którzy przez dwie doby na rosyjskiej częstotliwości nadawali bez przerwy alfabetem Morse'a Pismo Święte. **W ten sposób odcięto poszczególne jednostki rosyjskie od łączności ze sztabem**.

Jan Kowalewski

Siedziba Biura Szyfrów znajdowała się w Pałacu Saskim w Warszawie.

Odczytaj z mapy, kto dowodził polskimi żołnierzami i gdzie doszło do największych starć.

BITWA WARSZAWSKA

0 10 20 30 40 50 60 km

- położenie wojsk polskich i bolszewickich 14–15 VIII
- główne kierunki natarć wojsk polskich 16–18 VIII
- kierunki działań Armii Czerwonej
- linia frontu wojsk polskich 18 VIII
- działania pościgowe wojsk polskich
- kierunki odwrotu wojsk Armii Czerwonej
- obszar okrążenia wojsk Armii Czerwonej
- linia frontu 22 VIII
- linia frontu 25 VIII
- ważniejsze bitwy
- miejsca internowania wojsk Armii Czerwonej na obszarze Niemiec

Bitwa warszawska została nazwana „**Cudem nad Wisłą**”. Przełom Bitwy Warszawskiej nastąpił **15 sierpnia** – w kalendarzu liturgicznym obchodzone jest wówczas święto **Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (Matki Boskiej Zielnej)**.

Bitwa warszawska została uznana przez brytyjskiego dyplomata i pisarza **Edgara Vincenta D'Abernona** za **18. przełomową bitwę w dziejach świata**. Zwycięstwo nad Armią Czerwoną nie tylko obroniło polską niezależność, ale powstrzymało rozprzestrzenienie się rewolucji bolszewickiej na całą Europę

Dnia 15 sierpnia w Polsce oprócz święta religijnego obchodzi się:

Dzień Wolności

Święto Niepodległości

Święto Wojska Polskiego

Bitwa pod Zadwórzem – 17 sierpnia 1920

W czasie, gdy trwały walki o Warszawę, doszło do heroicznej bitwy pomiędzy polskim batalionem złożonym z **330 młodych żołnierzy i ochotników ze Lwowa pod dowództwem kpt. Bolesława Zajączkowskiego** a siłami bolszewickiej **1 Konnej Armii Siemiona Budionnego**. Bitwa rozegrała się 33 km od Lwowa w pobliżu małej stacji kolejowej we wsi **Zadwórze**, znajdującej się obecnie na terytorium Ukrainy. Celem obrońców było opóźnienie podejścia wojsk bolszewickich do Lwowa. Bohaterska walka osamotnionego polskiego batalionu piechoty na jeden dzień związała walką siły sowieckiej dywizji kawalerii, opóźniła marsz 1 Armii Konnej na Lwów i ułatwiła wojskom polskim przygotowanie obrony miasta. **W bitwie poległo 318 Polaków** i z uwagi na ich niezwykłą, heroiczną postawę nazywana jest „**polskimi Termopilami**”.

Bój pod
Zadwórzem,
obraz Stanisława
Kaczora-
Batowskiego.

W bitwie pod Zadwórzem 17 sierpnia 1920 roku zginął m.in. 19-letni **Konstanty Zarugiewicz**, (polski Ormianin) uczeń siódmej klasy pierwszej szkoły realnej, obrońca Lwowa z 1918 roku, kawaler Krzyża Virtuti Militari i Krzyża Walecznych. Jego matka, Jadwiga Zarugiewiczzowa w 1925 wybrała jedną z trzech trumien ze zwłokami Nieznanego Żołnierza. Zwłoki wybranego bohatera przewieziono z najwyższymi honorami do Warszawy i umieszczono w Grobie Nieznanego Żołnierza.

Bitwa pod Komarowem (31 sierpnia 1920) – wielkie zwycięstwo kawalerii polskiej

Ostateczną klęskę na Lubelszczyźnie **pod Komarowem** poniosła też bolszewicka **1 Armia Konna Budionnego**. Siemion Budionny po nieudanych próbach zdobycia Lwowa kierował się na Lublin, chcąc po drodze zdobyć Zamość. Jego celem było zaatakowanie od południa Warszawy. W bitwie **pod Komarowem polscy ułani** pod wodzą płk. **Juliusza Rómmla** rozgromili jego wielokrotnie liczniejsze wojsko.

O ile Bitwa Warszawska odwróciła losy wojny polsko-bolszewickiej to bitwa pod Komarowem była przysłowiową kropką nad „i”. Gdyby doszło do ataku Budionnego na Warszawę, to losy młodego państwa polskiego byłyby znowu zagrożone.

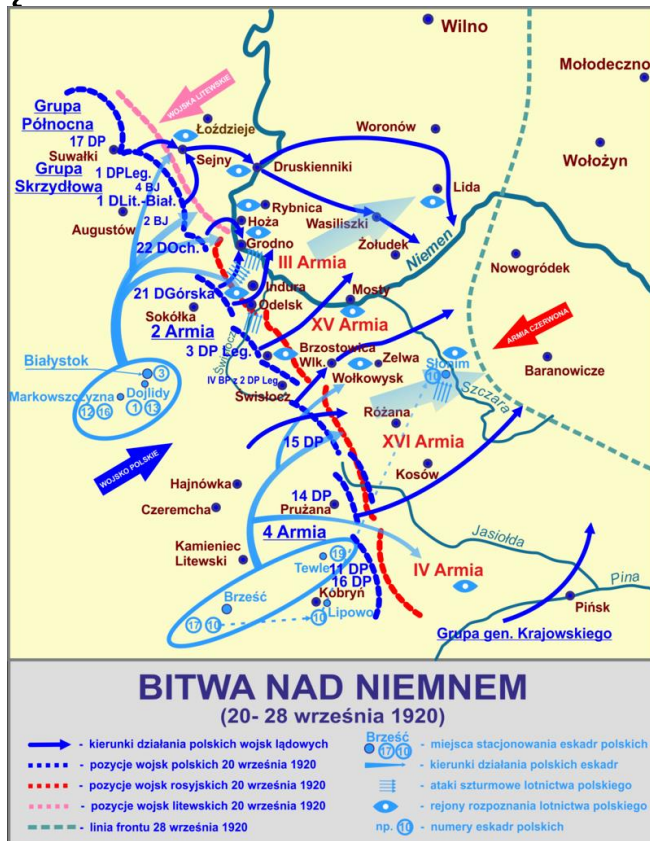
Pod koniec sierpnia wszystkie oddziały bolszewickie wycofały się za Bug.

Bitwa pod Komarowem.
Fragment tryptyku
Jerzego Kossaka

Bitwa nad Niemnem – stoczona w dniach **20–26 września 1920 roku** (niektóre źródła podają, że do 28 września). W Bitwie Warszawskiej Armia Czerwona została pobita, ale nie pokonana. **Wojska Michaiła Tuchaczewskiego wycofały się przed linię rzeki Niemen.** Tam Tuchaczewski odbudował na początku września siły dzięki posiłkom przystanym z głębi Rosji. Był gotowy do ponownego uderzenia.

W tej sytuacji Józef Piłsudski zdecydował się na ostateczną rozprawę z siłami Frontu Zachodniego. Polacy uprzedzili zamiar przeciwnika i **uderzyli na Grodno, by związać oddziały rosyjskie, a jednocześnie oskrzydlił je od północy.** Operacja niemeńska doprowadziła do ostatecznej klęski **Armii Czerwonej.** Było to jedno z największych polskich zwycięstw.

Traktat pokojowy w Rydze

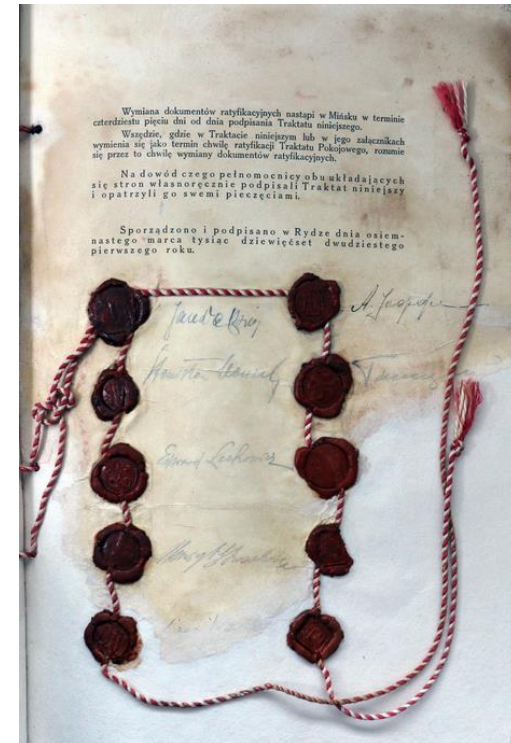
18 marca 1921 roku

W październiku 1920 roku podpisano rozejm kończący wojnę polsko – bolszewicką. Pokój zawarto w stolicy Łotwy w Rydze 18 marca 1921 roku.

1. Granica między obu państwami dzieliła Białoruś i Ukrainę na część polską i radziecką.
2. Rosja miała zwrócić Polsce dobra kulturalne zagrabione od 1772 roku,
3. Rosja Radziecka zobowiązała się do wypłacenia Polsce odszkodowania w wysokości 30 mln rubli w złocie.

Podpisanie traktatu ryskiego. Ryga, 18.03.1921

Wojna polsko-bolszewicka 1919-1920

(traktat pokojowy zawarto w Rydze 18 marca 1921).

Jej najważniejszymi epizodami militarnymi były:

- **wyprawa kijowska** (25 kwietnia – 7 maja 1920),
- **Bitwa Warszawska** (13–16 sierpnia 1920),
- **kontruderzenie znad Wieprza** (16 sierpnia 1920),
- **Bitwa pod Zadwórzem** (17 sierpnia 1920)
- **bitwa pod Komarowem** (31 sierpnia 1920)
- **bitwa nad Niemnem** (20–26 września 1920).

Zwycięstwo Polaków nad nawałą bolszewicką ocaliło nasz kraj i Europę.

II wojna światowa i późniejsze jej konsekwencje pokazały, że Sowietom nie zrezygnowali z planu rozszerzenia swojej strefy wpływów w Europie, ale Bitwa Warszawska i wynik wojny 1920 roku dały Staremu Kontynentowi blisko dwie dekady szansy na rozwój.

Granice II Rzeczypospolitej Polskiej